

УДК 341.4+343.9

Н. А. Зелінська,

доктор юридичних наук, професор кафедри міжнародного права та міжнародних відносин
Національного університету «Одеська юридична академія»

В. М. Дрьомін,

доктор юридичних наук, доцент, проректор з наукової роботи, завідувач кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права університету «Одеська юридична академія»

КРИМІНАЛЬНА ГЛОБАЛІЗАЦІЯ: ВІД ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОГО ЗЛОЧИНУ ДО ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Злочин не знає меж, а злочинці мало занепокоєні міркуваннями дотримання державного суверенітету. Тут можна сказати, що злочин, який перетинає кордон, є міжнародним. У той же час можливості примусового застосування внутрішньодержавного права обмежуються територією держави. Як правило, саме національне співтовариство — держава — встановлює перелік діянь, які розглядаються як злочини, і передбачає санкції за їх скоєння. Це — логічний наслідок принципу національного суверенітету. У цьому розумінні міжнародний злочин є національним [1]. Уникнути зовнішньо парадоксального, хоча і вірного за сутністю, словосполучення «міжнародний національний злочин» дозволяє термін «транснаціональний злочин».

Поняття «транснаціональний злочин» не має однозначного тлумачення [2]. Воно є широкою концепцією, що включає різні види злочинів, які в основному може бути віднесено до категорій організованої злочинності, корпоративних злочинів, професійних і політичних злочинів, до того ж деколи до декількох категорій злочинів одночасно [3]. Традиційно фактор перетину кордонів злочинцями чи прояв результатів їх протиправних дій за межами країни — місця їх скоєння — розглядається як

обов'язковий компонент функціонування транснаціональної злочинності, що знаходиться у рухливому динамічному стані [4].

Перетин може полягати у передачі інформації, тобто бути «віртуальним», а не фізичним. Стандартне визначення транснаціонального злочину було надане у доповіді про результати четвертого Огляду ООН з питань щодо тенденцій в галузі злочинності і функціонування систем кримінального правосуддя, містить акцент на транснаціональному характерові злочинної діяльності і полягає у такому: «Правопорушення, що охоплює — в аспектах, пов'язаних з плануванням, скоєнням і/чи прямими чи опосередкованими наслідками — більш ніж одну країну» [5]. Національні за характером кримінально-правової заборони, такі злочини є міжнародними за характеристикою злочинної діяльності і/чи суб'єктів, які беруть в ній участь, через що вони підпадають під юрисдикцію більш ніж однієї держави.

Перше питання, яке виникає при такій інтерпретації поняття «транснаціональний злочин», полягає в тому, чи є достатньою наявності кримінально-правової заборони однієї держави для того, щоб за наявності властивості транснаціональності діяння розглядалось як «транснаціональний злочин». Щодо цьо-

го питання висловлюються різні точки зору. Так, Дж. М. Мартін, Е. Т. Романо вважають, що термін «злочин» у цьому випадку означає, що поведінка винних осіб розглядається як порушення кримінальної заборони, принаймні, однієї із залучених держав [6].

Будь-яке діяння, яке порушує національне кримінальне право, можна розглядати як злочин. Відповідно, якщо діяння, яке має властивість транснаціональності, заборонено кримінальним законом хоча б однієї країни, воно є і «транснаціональним», і «злочином». Незважаючи на те, що це міркування на перший погляд видається бездоганним, воно викликає серйозні заперечення. Їх висловлює, зокрема, колишній Генеральний секретар Інтерполу Андре Боссард, який називає такі риси міжнародного злочину цієї категорії: 1) перетин державних кордонів людьми (злочинцями — в процесі скоєння злочину чи після його скоєння з метою переховування від правосуддя; жертвами — у випадку захоплення заручників, торгівлі людьми і т.д.); переміщення предметів (вогнепальна зброя, наркотики, речі, здобуті злочинним шляхом) чи грошей (відмивання доходів, крадіжка за допомогою комп'ютерного зв'язку) і т.д.; 2) на національному рівні, відповідно до принципу «*nullum crimen, nulla poena sine lege*», антисуспільна поведінка може розглядатися як злочинне правопорушення у законодавствах принаймні двох держав або передбачається як злочинне багатосторонніми міжнародними угодами [1]. Таким чином, на думку А. Боссарда, транснаціональним може бути діяння, заборонене законом не менше ніж двох держав.

Ця точка зору видається більш обґрунтованою. Дійсно, для того, щоб діяння кваліфікувалось як «злочин», достатньо наявності кримінальної заборони однієї держави. Однак для міжнародно-правової характеристики транснаціонального злочину у контексті міжнародного співробітництва у застосуванні кримінальної репресії необхідна, як мінімум, подвійна кримінальність, яка передбачає збіг позицій взаємодію-

чих держав стосовно злочинності такого діяння. Таким чином, поняття «транснаціональний злочин» включає широкий спектр діянь різного ступеня суспільної загрози, які кваліфікуються як злочинні у праві принаймні двох держав, під юрисдикцію яких вони підпадають.

Поєднання множинної (дві і більше) юрисдикції і множинної (дві і більше) «кримінальності» конструює поняття «транснаціональний злочин». Це поняття відображає міжнародний (за поширеністю) характер злочинної діяльності при національному походженні кримінально-правової заборони. Питання про злочинність індивідуальної поведінки та її кваліфікації стосовно даної категорії злочинів вирішується виключно з позиції національного права. Суперечності між інтернаціональним характером злочину і національним характером кримінально-правової заборони є основною проблемою боротьби з транснаціональними злочинами, як на міжнародному, так і на транснаціональному рівні. Внутрішньодержавне право багатьох держав у цілому має значний ступінь подібності до більшості видів транснаціональної злочинності. Разом з тим у законодавствах різних країн існують відмінності, які негативно впливають чи можуть впливати на розвиток міжнародної взаємодії.

Як зазначають І. І. Лукашук і А. В. Наумов, «інтернаціоналізація злочинності, необхідність об'єднання зусиль держав у боротьбі проти неї породили тенденцію до інтернаціоналізації кримінального права. Це є одна з центральних проблем боротьби зі злочинністю, особливо організованою. Інтернаціоналізація означає нарощування кількості загальних елементів у кримінально-правових і процесуальних системах держав, збільшення їх здатності взаємодіяти одна з одною, а також з міжнародним правом» [7].

Термін «транснаціональна організована злочинність» спочатку використовувався переважно у суто кримінологічній інтерпретації [8]. Існують різні його трактування [9]. У широкому розумінні це поняття, безумовно, містить у собі

й політичні, у тому числі терористичні, злочини, і загальнокримінальні транснаціональні злочини. Проте для цілей розмежування ідеологічно мотивованих і загальнокримінальних видів злочинної діяльності термін «транснаціональна організована злочинність» нерідко розглядається як такий, що охоплює переважно загальнокримінальну організовану злочинність. Незважаючи на те, що терористична діяльність найчастіше має і транснаціональний, і організований характер, вона виноситься за межі поняття «транснаціональна організована злочинність». У цьому розумінні говорять про тероризм і «транснаціональну організовану злочинність» як однопорядкові поняття. Таке розмежування має умовний характер і підкреслює специфіку тероризму, його відмінність від тих видів злочинної діяльності, головною метою яких є вилучення прибутку. При такій інтерпретації поняття «організована злочинність» не поглинає тероризм.

«У боротьбі за контроль або розподіл різного роду державних і суспільних ресурсів відбуваються агресивні війни між державами і внутрішні «кримінальні війни» між різними національними та транснаціональними злочинними організаціями (спільнотами) або їх представниками. У сучасних умовах і тим і іншим для досягнення поставлених цілей не заважають національні кордони держав», — відзначає В. В. Колесников [10].

Міжнародна організована злочинність «глобалізувала» свою діяльність із тих же причин, що й законослухняні транснаціональні корпорації, які відкривають свої філії і представництва в усьому світі, щоб отримати користь із привабливих ринків робочої сили або сировини. Те ж роблять і незаконні підприємства. Крім того, міжнародні підприємства, як законні, так і незаконні, також створюють у всьому світі свої підрозділи для задоволення своїх потреб у виробництві, маркетингу та дистрибуції. Незаконні підприємства здатні розширювати географію своєї діяльності, щоб скористатися цими новими економічними умовами, створеними завдяки

революції у сфері зв'язку та міжнародного транспорту. Терористи також «глобалізувалися», використовуючи свою здатність залучати до своїх лав нових членів у міжнародних масштабах, щоб бути ближче до діаспори, які можуть надавати їм технічну та фінансову допомогу і мати доступ до більш багатих громад [11].

Розширення міжнародних кримінальних зв'язків призводить до інституціоналізації транснаціональної злочинності і становлення світового злочинного соціуму. Г. Гевелінг стверджує, що в результаті виникає ситуація панування рівнозначних або близьких за своїм соціальним змістом деструктивних явищ у різних частинах планети. Уявний парадокс цього феномена полягає ще й у тому, що країни, які помітно відстають у своєму економічному розвитку, можуть виявитися продуцентами найбільш витончених і складних у техніко-організаційному відношенні видів злочинної діяльності [12].

Міжнародний тероризм, глобалізація корупції та організованої економічної злочинності, світова торгівля зброєю та наркотиками, мафіозна бандократія, катастрофічне падіння моралі беруть наприкінці ХХ ст. естафету криміналізації суспільства, що почалася світовими війнами і революціями на початку століття. Жодна країна світу не в змозі впоратися самотужки з гігантським цунамі глобальної криміналізації суспільства [13]. «Група високого рівня щодо загроз, викликів та змін», створена ООН, у своїй доповіді під назвою «Більш безпечний світ: наша спільна відповідальність», зазначила, що сьогодні загрози безпеці (включаючи тероризм і організовану злочинність) взаємопов'язані більше, ніж будь-коли раніше [14].

Тим часом на міжнародній сцені з'явилися нові й небезпечні дійові особи. Рівень нестабільності і супутнього такій нестабільності насильства посилюється внаслідок підвищення міжнародної політичної ваги та зростання активності загальнокримінальних злочинних організацій. Організована злочинність (торговці зброєю, наркомафія)

використовує терористичні акти як засіб отримання додаткового прибутку та досягнення політичного впливу. Виявляється зловісна тенденція — зростаюче значення аполітичних груп, що прийшли до тероризму з метою фінансової вигоди і розглядають терористичні дії як частину злочинного бізнесу. Частина таких груп переслідує також і політичні цілі, проте головна мета їхньої політичної діяльності — збільшення прибутку шляхом дестабілізації обстановки в країнах та регіонах, де вони проводять свої операції. Така дестабілізація дозволяє їм здобувати суттєвий (якщо не визначальний) вплив на офіційну владу цих країн. Вести боротьбу з такими злочинними групами особливо важко, тому що вони володіють величезними матеріальними і фінансовими ресурсами, придбаними незаконною торгівлею зброєю і наркотиками, а також через їх здатність контролювати (впливати, управляти або деморалізувати) владу країн, де вони діють. Є серйозні підстави побоюватися, що злочинні режими, організовані ними терористичні групи або незалежні терористичні організації матимуть реальну можливість ядерного тероризму. Крім того, існує небезпека високотехнологічного тероризму з використанням різноманітних способів нападу на тонку і взаємозалежну інфраструктуру сучасного суспільства [15].

«Кримінальне суспільство (середовище) з розвитком його міжнародних зв'язків і новим, транснаціональним полем діяльності, а також дедалі частішим використанням терору, при якому йдуть у хід погрози застосування радіоактивних та інших небезпечних засобів, глобалізується і протистоїть вже не окремій державі і суспільству з існуючим там режимом, але земній цивілізації взагалі з її культурою та іншими цінностями ... Основою кримінальної глобалізації, як мінімум, є, з одного боку, висока організованість злочинців, глобалізація їх кримінального інтересу і поля діяльності, наявність у них масштабних ресурсів, як людських, так фінансових та інших матеріальних (зброї тощо), по-друге, випередження гло-

бальною криміналізацією цивілізованих процесів глобалізації, що включає дієву антикримінальну політику і позитивну співпрацю», — зауважує А. І. Долгова [16].

Цю позицію відомого російського кримінолога повністю поділяє американський кримінолог професор Л. Шеллі, яка стверджує, що «міжнародна організована злочинність стане для політичних діячів однією з найважливіших проблем ХХІ ст. Ця проблема матиме таке ж велике значення, як холодна війна для ХХ ст. і колоніалізм для ХІХ ст. В умовах, коли стан суспільства, а також політичних і фінансових систем багатьох країн погіршується в результаті постійно зростаючої економічної могутності міжнародних організованих злочинних груп, усі аспекти міжнародних відносин виявляться пов'язаними із цією проблемою». З цим висновком можна повністю погодитися [17].

Варто зазначити, що в контексті проблем, що аналізуються, Україна є однією з ключових країн, враховуючи її геополітичне становище. Багато держав уважають наш регіон зоною своїх стратегічних інтересів і проводять у нашому регіоні досить активну політику. Тут зосереджено найважливіші трансконтинентальні комунікаційні коридори, що значно підвищує роль України у світових економічних процесах. З точки зору політичної, наш регіон багатьма розглядається як буферна зона між конфліктними в геополітичному відношенні країнами Азії і Європи. Міждержавні і внутрішньодержавні конфлікти, інші чинники геополітичного характеру створюють значну напруженість і мають далекосяжні криміногенні наслідки. Ці наслідки глобалізаційних процесів вимагають глибокого осмислення. Ескалація тероризму, активізація транснаціональної організованої злочинності істотно позначаються на політичній та економічній стабільності в країні. Виникає потреба у всебічному аналізі та розробленні ефективних заходів із протидії цим загрозам.

Глобалізація, яка охопила всі сфери суспільного життя, безпосереднім чином

позначається на процесах розширеного відтворення організованої злочинності і перетворення її на міжнародний неформальний інститут.

Інституціональний характер організованої транснаціональної злочинності полягає у тому, що учасники міжнародної кримінальної діяльності мають розгалужену злочинну мережу в інших країнах, використовують міжнародні зв'язки для здійснення глобальних незаконних операцій, ухиляються від державного контролю за допомогою корупції, створюють особливі правові та інформаційні умови для злочинної діяльності на міжнародному рівні. Проблеми забезпечення кримінологічної безпеки набули за сучасних умов особливої актуальності. Ескалація тероризму, активізація транснаціональної організованої злочинності, зростаюча напруга в міждержавних відносинах, — ці та інші фактори вимагають всебічного аналізу та ефективних заходів із протидії їм і стримування негативних наслідків.

Ключові слова: транснаціональний злочин, міжнародні злочини, транснаціональна злочинність, кримінально-правова заборона, глобалізація злочинності, інституціоналізація транснаціональної злочинності.

У статті доводиться, що транснаціональним злочином може бути діяння, заборонене законом не менше ніж двох держав. Поеднання множинної (дві і більше) юрисдикції і множинної (дві і більше) «кримінальності» конструює поняття «транснаціональний злочин». Це поняття відображає міжнародний (за поширеністю) характер злочинної діяльності при національному походженні кримінально-правової заборони. Розширення міжнародних кримінальних зв'язків призводить до формування та інституціоналізації транснаціональної злочинності, що потребує відповідної соціальної та правової реакції на рівні світової спільноти.

В статтє обосновывается, что транснациональным преступлением

является деяние, запрещенное законом не менее чем двух государств. Сочетание множественной (две и более) юрисдикции и множественной (две и более) «криминальности» конструирует понятие «транснациональное преступление». Это понятие отражает международный (по распространенности) характер преступной деятельности при национальном происхождении уголовно-правового запрета. Расширение международных криминальных связей приводит к формированию и институционализации транснациональной преступности, что требует соответствующей социальной и правовой реакции на уровне мирового сообщества.

In this article the author states that an act could be transnational if it is prohibited by law in at least two states. The combination of multiple (two or more) jurisdiction and multiple (two or more) «criminality» forms the concept of «transnational crime». This concept reflects the international (based on dissemination) feature of the criminal activity while the criminal prohibition has a national origin. The expansion of international criminal connections leads to transnational crime formation and institutionalization, which requires appropriate social and legal response from the world community.

Література

1. Bossard A. *Transnational Crime and Criminal Law* / A. Bossard. — Chicago : The Office of International Criminal Justice The University of Illinois at Chicago, 1990. — P. 5.
2. Mueller G. O. W. *Transnational crime: Definitions and Concepts // Combating Transnational Crime* / P. Williams, D. Vlassis (eds). — 2001; Albanese J. *Transnational Crime: An Introduction // International Journal of Comparative Criminology*. — 2004. — Vol. 4, N 1. — P. 1–3; Williams P. *Anticipating organized and transnational crime* / P. Williams, R. Godson // *Crime, Law and Social Change*. — 2002. — Vol. 37, N 4. — P. 311–355; Ruggiero V. *Transnational*

- Crime: Official and Alternative Fears // International Journal of the Sociology of Law.* — 2000. — Vol. 28, N 3. — P. 187–199.
3. Десятый Конгресс ООН по предупреждению преступности и обращению с правонарушителями Вена, 10–17 апреля 2000 г. «Международное сотрудничество в борьбе с транснациональной преступностью: новые вызовы в XXI веке». Рабочий документ, подготовленный Секретариатом. — UN. Doc. A/CONF. 187/6
4. Уголовная юстиция: проблемы международного сотрудничества: междунар. науч.-исслед. проект. — С. 230.
5. UN. Doc. A/CONF.169/15/Add. 1.
6. Martin J. M. *Multinational Crime. Terrorism, Espionage, Drug & Arms Trafficking* / J. M. Martin, A. T. Romano // *Studies in Crime, Law, and Justice.* — 1992. — Vol. 9. — P. 16.
7. Лукашук М. И. *Международное уголовное право* / М. И. Лукашук, А. В. Наумов. — 1999. — С. 5.
8. *United Nations & Transnational Organized Crime* / Ph. Williams, E. U. Savona (editors). — Frank Cass & Co, 1996; Godson R. *Strengthening cooperation against transnational crime* / R. Godson, P. Williams // *Survival.* — 1998. — Vol. 40, N 3. — P. 66–88; *Combating Transnational Crime: Concepts, Activities and Responses* / Ph. Williams, D. Vlassis (editors). — Frank Cass & Co., 2001; *Transnational Organised Crime: Perspectives on Global Security* / A. Edwards, P. Gill, A. Edwards (editors). — Routledge, 2003; *Albanese J. Organized Crime in Our Times.* — LexisNexis/Anderson, 2004.
9. Транснациональная организованная преступность: дефиниции и реальность / отв. ред. В. А. Номоконов. — Владивосток, 2001; Меркушин В. В. *Борьба с транснациональной организованной преступностью* / В. В. Меркушин. — Минск, 2003; Топильская Е. В. *Организованная преступность* / Е. В. Топильская. — С.Пб., 1999.
10. Колесников В. В. *Экономическое развитие общества и преступность // Современные проблемы и стратегия борьбы с преступностью: монография / науч. ред. В. Н. Бурлаков, Б. В. Волженкин.* — С.Пб.: Изд. дом С.-Петербур. гос. ун-та: Изд-во юрид. фак. С.-Петербур. гос. ун-та, 2005. — С. 267–350.
11. Shelley L. *The Globalization of Crime and Terrorism // The Challenges of Globalization.* — US State Dept. e-Journal. — February 2006.
12. Гевелинг Л. В. *Деструктивные формы организации власти (клеттократия, лутократия, плутократия в политической жизни африканской страны): курс лекций [Электронный ресурс]* / Л. В. Гевелинг. — М.: ИСАА при МГУ, 2004. — Режим доступа: http://www.iaas.msu.ru/pub_on/geveling/l-1-5.htm
13. Дубнов А. П. *Философия преступности: проблемы криминализации российского общества* / А. П. Дубнов, В. А. Дубовцев. — Екатеринбург: ЯВА, 1999. — 96 с.
14. Документ ООН A/59/565, п. 17.
15. Зелинский С. А. *Международный терроризм: политические источники и движущие силы // Актуальні проблеми політики: зб. наук. пр. — О., 2000. — Вип. 8. — С. 134–138.*
16. Долгова А. И. *Преступность, ее организованность и криминальное общество* / А. И. Долгова. — М.: Рос. криминол. асоц., 2003. — С. 427, 431.
17. Шелли Л. *Электронный журнал Государственного департамента США / Л. Шелли.* — Август 2001 г. — Т. 6, № 2. — Режим доступа: <http://usinfo.state.gov/journals/itgic/0801/ijgk/gj06.htm>.